
Розділ 2

ТЕАТРАЛЬНЕ, КІНО-, ТЕЛЕМИСТЕЦТВО, ХОРЕОГРАФІЯ

Part 2

THEATRE CINEMA, TV-ART, CHOREOGRAPHY

■ <https://doi.org/10.31516/2410-5325.063.09>

УДК 378.093.5:[781+075.2]:[378.6:008](477.54-25) ХДАК(045)

З. І. Алфорова, доктор мистецтвознавства, професор, декан факультету кіно-, телемистецтва, Харківська державна академія культури, м. Харків

al055@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4698-9785>

РЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ФАКУЛЬТЕТУ КІНО-, ТЕЛЕМИСТЕЦТВА ХДАК)

Розглянуто способи реалізації творчого потенціалу особистості в процесі аудіовізуальної освіти на прикладі діяльності факультету кіно-, телемистецтва Харківської державної академії культури. Означено базові принципи формування фахових компетентностей фахівця аудіовізуальної сфери на сучасному етапі. На основі аналізу десятирічної діяльності професорсько-викладацького складу факультету виявлено зміст і форми розкриття творчих здібностей майбутніх режисерів кіно та телебачення, операторів і телерепортерів. Окреслені основні моделі сучасної мистецької освіти. Проаналізовані мистецькі проекти, реалізовані на факультеті кіно-, телемистецтва, охарактеризовані основні творчі досягнення студентів факультету, сучасний ринок праці фахівців аудіовізуальної сфери та перелічено ті компетентності, які зумовляють затребуваність майбутнього фахівця.

Ключові слова: вища мистецька освіта, аудіовізуальне мистецтво та виробництво, творчий потенціал, особистість, факультет кіно-, телемистецтва ХДАК.

З. И. Алфорова, доктор искусствоведения, профессор, декан факультета кино-, телеискусства, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

РЕАЛИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ В ПРОЦЕССЕ АУДИОВИЗУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ФАКУЛЬТЕТА КИНО-, ТЕЛЕИСКУССТВА ХГСК)

Рассмотрены способы реализации творческого потенциала личности в процессе аудиовизуального образования на примере деятельности

факультета кино-, телеискусства Харьковской государственной академии культуры. Выявлены основные принципы формирования профессиональных компетентностей специалиста аудиовизуальной сферы на современном этапе. На основе анализа десятилетней деятельности профессорско-преподавательского состава факультета раскрываются содержание и формы реализации творческих способностей будущих режиссеров кино и телевидения, операторов и телерепортеров. Очерчены основные модели современного художественного образования. Проанализированы художественные проекты, реализованные на факультете кино-, телеискусства, охарактеризованы основные творческие достижения студентов факультета, современного рынка труда специалистов аудиовизуального искусства, тех компетентностей, которые позволят будущему специалисту быть востребованным.

Ключевые слова: *высшее художественное образование, аудиовизуальное искусство и производство, творческий потенциал, личность, факультет кино-, телеискусства ХГАК.*

Z. I. Alifrova, Doctor of Art Criticism, Professor, Dean of TV and Cinema Art Faculty, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE FULFILMENT OF CREATIVE POTENTIAL OF THE INDIVIDUAL IN THE PROCESS OF AUDIOVISUAL EDUCATION: THE CASE OF THE FACULTY OF CINEMA AND TV ART OF THE KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE

Problem Statement. The teaching staff of the departments of the Cinema and Television Art Faculty has the opportunity to introduce new courses within the curriculum, provide academic mobility to the students of the faculty and the possibility of individualizing their own education plans. All of this provides the formation of a specialist capable of creating innovative audiovisual works, working in difficult dynamic changes. Students of various educational and professional programs learn to work as a team and individually, creating audiovisual works in various types and genres. The educational process also involves testing the creative potential of students in experimental artistic forms: video art and media art. Gradually revealing the creative abilities of each student, attentive teachers are trying to identify their individual tendencies in the audiovisual field. In the concept of the educational process a multi-level education system is implemented that allows adapting the national scope of audiovisual art and production to the requirements of modern European educational standards.

The aim of the paper is to reveal the ways to fulfil the creative potential of the individual in the process of audiovisual education by means of an example of the Faculty of Cinema and Television Art of the Kharkiv State Academy of Culture.

Research Methodology is a logical interpretation of the basic principles of educational reform in Ukraine on the basis of the legislative acts and other normative documents of the contemporary period of the history of the country.

Results. The author considers the ways of fulfilment of the creative potential of the individual in the process of audiovisual education by means of an example of the Faculty of Cinema and Television Art of the Kharkiv State Academy of Culture. The basic principles of formation of professional competences of a spe-

cialist of audiovisual sphere at the present stage are revealed. By analyzing the decade of activities of the teaching staff the author highlights the content and forms of fulfilment of creative abilities of future filmmakers and film directors, operators and television reporters. The main models of contemporary artistic education are outlined. The author analyzes the artistic projects that are implemented at the Faculty of Cinema and Television Art and defines the main creative achievements of the students of the faculty, the modern labour market of audiovisual professionals and a list of those competencies that will enable a future specialist to be increasingly in demand.

Novelty. The newest tendencies of the labour market in the audiovisual sphere and requirements to the competences of the future specialist of this field have been specified.

The practical significance. The experience of combining the curriculum and the implementation of the art projects of the faculty enables to assert that the faculty has found the ways of fulfilment of creative potential of the individual, both the student and the teacher.

Keywords: *higher education, audiovisual art and production, creative potential, personality, Faculty of Cinema and TV Art of KhSAC.*

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку мистецької освіти, як і освіти загалом, неодноразово ставали об'єктом наукових досліджень, публічних дискусій та гострої суспільної полеміки. Після відновлення незалежності України різні державні та громадські інституції й окремі діячі висловлювали думки щодо реформ у вітчизняній освіті. Упровадження засад Болонського процесу в Україні на початку 2000 рр. віддзеркалені як у матеріалах наукових конференцій (Київ, 2003; Тернопіль, 2004; Харків, 2005), так і різноманітних наукових виступах окремих учених (Алфьорова, 2005; Алфьорова, 2017; Большакова, 2005; Рибін, 2005; Шейко, 2005; *Зеркало недели*, 2006).

З прийняттям законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту» розпочалося формування галузевих Державних стандартів вищої освіти, що триває і нині (Алфьорова, 2016). Саме тому важливо звернутися до певного досвіду, якого набули підрозділи вищої мистецької освіти. Профільні кафедри, мистецькі факультети українських закладів вищої освіти є тим джерелом, яке дозволяє систематизувати певні досягнення в зазначеній сфері та визначити наступні етапи для здійснення реформ. «Метою молодих митців має бути не просто бажання, а кредо $\frac{3}{4}$ берегти величезний пласт надбань своїх пращурів <...>, $\frac{3}{4}$ зазначає І. О. Борис (2018, с. 272). Така місія потребує максимальної творчої реалізації особистості, реалізації, примноженої досвідом попередніх поколінь. Це надзвичайно важливе завдання актуалізує питання сучасної мистецької освіти, зокрема освіти в царині аудіовізуального мистецтва та виробництва.

Мета статті — розкрити способи реалізації творчого потенціалу особистості в процесі аудіовізуальної освіти на прикладі діяльності факультету кіно-, телемистецтва Харківської державної академії культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування сучасного аудіовізуального мистецтва в Україні, сфери, до якої долучилися кінематограф і телебачення, неможливе без творчих особистостей, котрі є мобільними, креативно мислячими, глибоко вкоріненими в національну культуру й мистецтво. Як зазначає В. М. Шейко, «Українська культура перебуває сьогодні на роздоріжжі. Унаслідок брутальних суспільно-політичних колізій ХХ ст. вона зазнала глибоких, непоправних втрат. Гинули у зовнішніх і внутрішніх війнах творці матеріальних та духовних цінностей, винищувалася та витіснялася за межі культурної творчості значна частина національної інтелігенції, під гаслами «інтернаціоналізації» та «злиття націй» відбувалися процеси русифікації, звужувалася сфера вживання української мови, штучно знижувався престиж національної культури. Сьогодні українська культура — це культура з неповною структурою, кілька її ланок послаблено, а деякі взагалі втрачено. Відновлення їх — важливе завдання фахівців-культурологів, митців, усіх працівників культурної сфери» (Шейко й Білоцерківський, 2009, с. 12–13). Саме інструменти аудіовізуальної культури, зокрема кінематографа й телебачення, нині стають головними джерелами формування соціокультурних та художніх цінностей, впливу на суспільну й індивідуальну свідомість.

У сучасній Україні здійснюється немало реформ (правова, економічна, медична тощо), завданням яких є продовження державотворення. Їхня мета стосується формування цілісної національної ідентичності, оновлення певних ціннісних орієнтирів буття української нації. Наразі відбувається реформування сфери кіно- і телевиробництва. Скорочення державного сектора виробництва аудіовізуальних творів супроводжується формуванням ринку фрілансерів $\frac{3}{4}$ фахівців творчих професій, котрі співпрацюють із традиційними аудіовізуальними виробничими структурами (телевізійними каналами, виробничими студіями, агенціями тощо). Нині фрілансери в аудіовізуальній сфері, за різними даними, становлять до 40 % ринку праці. Згідно з висновками Центру інтернет-досліджень, другим за популярністю серед інтернет-секторів послуг є сектор послуг, які пов'язані з аудіовізуальним виробництвом. Найвірогідніше, самозайнятість фахівців творчих професій у зазначеній сфері збільшуватиметься (Алфьорова, 2015).

Фрілансерська модель співпраці з традиційним сектором аудіовізуального ринку актуалізує проективну складову підготовки такого

фахівця, адже творчо-виробничі контракти підписуються не на фіксований термін (наприклад, на 5 років, як це було раніше), а на термін існування аудіовізуального проекту. Фрілансери аудіовізуальної сфери можуть бути прикріплені до однієї або кількох організацій-роботодавців та розміщувати своє творче портфоліо на спеціалізованих сайтах. З часом фрілансер може накопичити базу клієнтів та працювати за індивідуальними замовленнями. Таким чином, реалізується базовий принцип фрілансерства — фахівець аудіовізуального мистецтва та виробництва залежить від самопросування, самоорганізації, самоконтролю над власною творчо-виробничою діяльністю. Це перші компетентності, якими має володіти фрілансер.

Наступна компетентність — юридична обізнаність, згідно з якою людина має знатися на конкретних юридичних моментах формування виробничих домовленостей, щоб не бути ошуканою. Виникає потреба знати свої права та обов'язки. Важливою компетентністю також є економічна обізнаність, тобто фахівець має вміти планувати свої витрати та доходи, щоб мати рентабельність у галузі й вміти конкурувати на ринку. Із цим пов'язана робота за грантами в аудіовізуальній сфері — здатність відшукувати гранти, заповнювати документи на їх подання та вміти доволі майстерно презентувати ідею, для реалізації якої знайшлися б спонсори, що потребує базових компетентностей — комунікації та стресостійкості. Фрілансер має бути тонким психологом та вміти комунікувати, порозумітися з різними «миттєвими» роботодавцями, вирішити непорозуміння, що можуть виникати під час створення аудіовізуального твору. Також слід зазначити, що відсутність у сучасного фахівця аудіовізуальної сфери знань іноземних мов зменшує його шанси на роботу в ринкових умовах. Міжнародні аудіовізуальні проекти-замовлення надають можливості роботодавцеві заощадити, а фрілансерові отримати зарплатню вищу, ніж за аналогічне замовлення на теренах України.

Як поєднати зазначені вимоги сучасного ринку праці в аудіовізуальній сфері з вимогами до творчих потенцій майбутнього фахівця? Наразі це можливо. Десятирічний досвід існування факультету кіно-, телемистецтва Харківської державної академії культури доводить, що орієнтація на мінливість ринку праці в галузі повинна співіснувати з дотриманням базових принципів вищої мистецької освіти, серед яких домінуючим є принцип творчої реалізації особистості як такої. «Абетка» професії повинна зумовити розкриття творчих можливостей кожного студента. Така концепція навчання повністю відповідає і Державному стандарту зі спеціальності 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво». Найважливіше завдання факультету — формування

власного наукового, творчого «обличчя», яке вирізнятиме «харківську школу» з-поміж інших українських вищих мистецьких закладів освіти (Алфьорова, 2016).

Факультет кіно-, телемистецтва створено у 2009 р. на базі організованого у 2003 р. факультету театрального та кіно-, телемистецтва (ТКТМ). Основою факультету є три кафедри — телебачення; теле-репортерської майстерності; мистецтвознавства, літературознавства і мовознавства. Усі кафедри очолюють відомі як в Україні, так і за її межами фахівці. Факультет кіно-, телемистецтва став однією з п'яти існуючих в Україні кіношкіл.

Кафедру телебачення очолює кандидат мистецтвознавства, доцент Н. В. Мархайчук, кафедру телерепортерської майстерності — заслужений працівник культури України Т. О. Логінова, кафедру мистецтвознавства, літературознавства і мовознавства доктор мистецтвознавства, професор С. Б. Рибалко. На факультеті кіно-, телемистецтва здійснюється підготовка фахівців за напрямом «Кіно-, телемистецтво» як на денній, так і на заочній формах навчання за освітньо-професійними програмами «Режисура телебачення», «Телерепортерство», «Оператор телебачення».

Сучасна мистецька освіта в аудіовізуальній сфері базується на кількох ціннісно-орієнтаційних моделях: освітньо-інформаційній, виховно-етичній та практично-утилітарній. Виклики сьогодення потребують не тільки синтезувати зазначені апробовані у світі моделі, але й скорегувати їх відповідно до національної специфіки. Це завдання повністю відповідає засадам Закону України «Про вищу освіту», який орієнтовано на стандарти вищої освіти в Європі. На факультеті намагаються створити умови для підготовки кадрів для сфери аудіовізуального мистецтва та виробництва з міцним освітньо-інформаційним підґрунтям, здобуття майбутніми фахівцями необхідних практично-утилітарних знань та набуття навичок, формування гуманістичного, національно-орієнтованого світогляду, який би мав чіткі етичні норми та цінності.

У концепції навчального процесу втілена система багатоступеневої освіти, яка дозволяє адаптувати національну сферу аудіовізуального мистецтва та виробництва до вимог сучасних європейських освітніх стандартів. На факультеті здійснюється підготовка фахівців за першим (бакалавр) та другим (магістр) рівнями вищої освіти зі спеціальності 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Модель організації навчального процесу поєднує теоретичну й практичну складові. Заняття відбуваються в межах академії та на технічних базах телерадіокомпаній і продакшн-студій м. Харків.

Співробітники кафедр мають можливість упроваджувати нові курси в межах навчального плану, забезпечувати студентам факультету академічну мобільність та можливість індивідуалізації планів власного навчання. Усе це сприяє формуванню фахівця, здатного створити новаторські аудіовізуальні твори, працювати у складних умовах динамічних змін. Студенти різних освітньо-професійних програм вчать працювати в колективі й індивідуально, створюючи аудіовізуальні твори в різних видах та жанрах, працюючи як з кіноформою, так і телевізійною художньою формою. Навчальний процес передбачає також апробацію творчого потенціалу студентів і в експериментальних художніх формах: відео-арті та медіа-арті. Поступово розкриваючи творчі здібності кожного зі студентів, уважні викладачі намагаються виявити їхні індивідуальні схильності в аудіовізуальній сфері.

Стратегією мистецької освіти в аудіовізуальній сфері можна вважати інновацію як метод активного підвищення здатності людини виділяти та знаходити як власні проблеми, так і проблеми суспільства. Митець — людина з креативним інтелектом, а виховання митця — методологія та методика формування креативного інтелекту. У митця інтелект тісно пов'язаний з чуттєвою сферою: почуттями, уявою, інтуїцією. На нашому факультеті на цю особливість творчої реалізації зважається. Окрім власне виконання творчих завдань навчальних планів кожної освітньо-професійної програми, існують постійно діючі проекти факультету й одноразові проекти.

Так, на факультеті постійно діють: арт-проект «Тут є кіно», у межах якого відбувається науково-дискусійна діяльність викладачів та студентів факультету; арт-проект «АТОграф» («Герої не вмирають») отримав Почесну відзнаку Секретаріату Національної спілки журналістів України (Київ, 2015 р.) в номінації «Журналістська акція». Шість студентів за рекомендацією факультету та сукупністю їхніх робіт для вітчизняних ЗМІ обрані членами професійної спілки — Національної спілки журналістів України, проект об'єднав серію фільмів «Герої не вмирають» для телебачення та кінорепертуарної мережі; проект «Зміст» — волонтерський проект, який висвітлює інновації в медійному середовищі України, «Харків мобілізаційний» — про долі харків'ян у зоні АТО (отримав відзнаку ХОДА та Мініборони України, презентований ректорському корпусу Харківщини як кращий проект 2016 р.); онлайн-проект «Моє місто, моя країна», який діє на сайті факультету; проект «Територія надії» — підтримка благодійних акцій, допомога дітям-сиротам тощо; «Культури світу» — його мета — популяризація світової та національної культурних спадщин; арт-проект «Розкажи казку дітям» (аудіозаписи для дитячих бібліотек

і будинків); арт-проект «VIVAT!» $\frac{3}{4}$ до 90-річчя Харківської державної академії культури, який об'єднав серію нарисів-портретів викладачів Академії, історії її підрозділів. На факультеті також започатковано фестиваль екранного мистецтва та фотографії «Золотий кадр», який у 2016 р. виграв конкурс інноваційних проектів м. Харків і отримав грант міської ради.

Творчі досягнення кафедр факультету відзначені дипломами лауреатів таких конкурсів: «London Shows International Film Festival» (Велика Британія); «Molodiya festival; Vasteras International Film Festival» (Вестерос, Швеція); Міжнародного конкурсу «Калинові мости» (Польща); «Філософія серця» — фото-, відеоконкурсу, присвяченому волонтерському руху в Україні (м. Харків); Відкритого Всеукраїнського фестивалю екранних мистецтв «Молоде кіно України» (м. Дніпро); Всеукраїнського фестивалю екранних мистецтв «Дніпро-сінема» імені Данила Сахненка (м. Дніпро); Міжнародного кінофестивалю КІТИ; Всеукраїнського фестивалю соціальної реклами «Твоїми очима» (м. Миколаїв); Міжнародного правозахисного кінофестивалю «Ступени» (укр. «Східці») (м. Харків); Міжнародного студентського кінофестивалю «Пролог» (м. Київ); Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини «Doc.days.ua» (м. Київ); Міжнародного фестивалю короткометражного кіно «Харківський бузок» (м. Харків); театральньо-дизайнерського фестивалю «Живи!» (м. Харків); фестивалю аудіовізуальних мистецтв «Art-motion»; фестивалю сучасного мистецтва «Non-Stop media» (м. Харків) тощо.

Систематична профорієнтаційна робота на факультеті кіно-, телемистецтва свідчить про те, що суспільний попит на фахівців аудіовізуального мистецтва є стабільним. Конкурс на означені освітньо-професійні програми — доказ високої фахової підготовки на факультеті та конкурентоспроможності таких фахівців на сучасному ринку праці.

Висновки. Таким чином, етапами реалізації творчого потенціалу особистості кожного студента факультету кіно-, телемистецтва ХДАК є: співтворчість студентів та викладачів як в обов'язковому навчальному процесі, так і на різноманітних позанавчальних заходах; апробація творчих здібностей під час створення широкого спектра аудіовізуальних творів; поєднання формування фахових (прикладних) компетентностей з глибокою науково-теоретичною підготовкою: уважне ставлення педагогів до участі студентів як у колективній професійній діяльності, так і в заохоченні до індивідуальної творчості.

Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому осмисленні інновацій в діяльності закладів вищої мистецької освіти, у виявленні найефективніших форм і методів творчої реалізації

студентської молоді, публічному обговоренні досвіду існування різних мистецьких шкіл.

Список посилань

- Алфьорова, З. І. (2015). Ринок праці фахівців з кіно-, телемистецтва в контексті нових реалій в Україні. *Сучасні проблеми художньої освіти в Україні: збірник наукових праць*, 10: «Молоде мистецтво України: проблеми реалізації творчого потенціалу випускників мистецьких вишів», с. 11–14. Національна академія мистецтв України, Інститут проблем сучасного мистецтва. Київ.
- Алфьорова, З. І. (2017). Сучасні проблеми впровадження освіти за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво в Україні». *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 9–12 жовтня 2017: Педагогічні аспекти підготовки викладачів з візуального мистецтва та дизайну: сучасність і перспективи; Актуальні питання мистецтвознавства: виклики XXI століття* (с. 19–21). Міністерство освіти і науки України, Департамент освіти і науки, Харківська облдержадміністрація, Національна академія мистецтв України [та ін.]. Харків.
- Алфьорова, З. І. (2005). Кампуси: ласкаво просимо до економіки уявного (перші кроки віртуалізації художньо-мистецької освіти). *Матеріали науково-практичної конференції 13–14 грудня 2005 р. Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) у контексті Болонського процесу* (с. 14–16). Харківська державна академія культури. Харків.
- Алфьорова, З. І. (2016). Парадокси стандартизації компетенцій фахівця зі спеціальності 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво». *Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції з проблем мистецької освіти в межах акції «Мистецтво молодих 2016», 9 листопада 2016 року: Сучасне українське кіно: від відтворення до творення нової екранної реальності* (с. 398–323). Національна Академія мистецтв України, Інститут проблем сучасного мистецтва, Інститут культурології, ІПСМ НАМ України. Київ.
- Большакова, Т. В. (2005). Проблеми збереження найкращих надбань вітчизняної вищої професійної музичної освіти в Болонському процесі. *Матеріали науково-практичної конференції, 13–14 грудня 2005 р. Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) у контексті Болонського процесу* (с. 152–153). Харківська державна академія культури. Харків.
- Борис, І. О. (2018). Традиції і сучасний розвиток Національної професійної школи виховання акторів та режисерів. *Культура України. Серія 6: Мистецтвознавство*, 61, с. 261–272. Харківська державна академія культури. Харків.
- Бронзовий век образования (2006, 18 марта). *Зеркало недели*.

- Журавський, В. С. і Згуровський, М. З. (Упоряд.). (2003). *Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти*. Київ: ІВЦ Видавництво «Політехніка».
- Матеріали науково-практичної конференції, 13–14 грудня 2005 р. Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) у контексті Болонського процесу*. Харківська державна академія культури. Харків.
- Кремен, В. Г. (Ред.). (2004). *Основні засади розвитку вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.)*. Видавництво ТДПУ імені В. Гнатюка. Київ–Тернопіль.
- Рибін, С. В. (2005). Проблеми впровадження Болонської системи у навчальних закладах мистецького спрямування. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*, 3, с. 26-34. Харків.
- Шейко, В. М. і Білоцерківський В. Я. (2009). *Історія української культури: навчальний посібник*. Знання. Київ.
- Шейко, В. М. (2005). Трансформація інформаційно-культурологічної та мистецької вищої освіти України та Болонський процес (с. 3–9). *Матеріали науково-практичної конференції, 13–14 грудня 2005 р. Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) у контексті Болонського процесу*. Харківська державна академія культури. Харків.

References

- Alforova, Z. I. (2015). The labor market of specialists in the field of cinema and television in the context of new realities in Ukraine. *Modern issues of artistic education in Ukraine: collection of research papers. 10: "Young art" of Ukraine: issues of fulfilment creative potential of the graduates of artistic higher education institutions*. (pp. 11-14). National Acad. Arts of Ukraine, Institute of Contemporary Art. Kyiv. [In Ukrainian].
- Alforova, Z. I. (2017). Modern issues of introduction of education in the speciality 021 "Audiovisual art and production in Ukraine". *International scientific and practical conference proceedings, Oct. 9-12. 2017: Pedagogical aspects of the training of teachers in visual arts and design: modernity and prospects; Major aspects in Art Criticism: Challenges of the 21st Century* (pp.19-21). Ministry of Education and Science of Ukraine, Department of Education and Science, Kharkiv regional state administration, National. Acad. Arts of Ukraine [and others]. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Alforova, Z. I. (2005). Campuses: Welcome to the imaginary economy (the first steps of the virtualization of artistic and artistic education). *International scientific and practical conference proceedings, December 13-14, 2005. Information-culturological and artistic education (consensus, partnership, standards) in the context of the Bologna Process* (pp. 14-16). Kharkiv State Academy of Culture, KhSAC, Kharkiv. [In Ukrainian].

- Alforova, Z. I. (2016). Paradoxes of standardization of competences of a specialist in speciality 021 "Audiovisual art and production". *All-Ukrainian scientific and methodological conference proceedings on the issues of artistic education within the framework of the action "Art of the Young 2016", November 9, 2016: Modern Ukrainian cinema: from the reproduction to the creation of a new screen reality.* (pp. 398-323). National Acad. of Arts Ukraine, Institute of Contemporary Art, Institute of Cultural Studies, IPSM NAM of Ukraine. Kyiv. [In Ukrainian].
- Bolshakova, T. V. (2005). Problems of preserving the best achievements of homeland higher professional music education in the Bologna process. *International scientific and practical conference proceedings, December 13-14, 2005. Information-culturological and artistic education (consensus, partnership, standards) in the context of the Bologna Process* (pp. 152-153). Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Borys, I. O. (2018). Traditions and modern development of the National Professional School of the Education of Actors and Directors. *Culture of Ukraine. Series 6: Art Criticism*, 61, p. 261-272. Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv. [In Ukrainian].
- Bronze Age of Education (2006, March 18). *Zerkalo nedeli* (The mirror of the week). [In Russian].
- Zhuravsky, V. S. and Zgurovsky, M. Z. (Comp.). (2003). *Bologna process: the main principles of entry into the European Higher Education Area.* Kyiv: ITC Publishing House "Polytechnic". [In Ukrainian].
- International scientific and practical conference proceedings, December 13-14, 2005. Information-culturological and artistic education (consensus, partnership, standards) in the context of the Bologna Process* Kharkiv State Academy of Culture, KhSAC, Kharkiv. [In Ukrainian].
- Kremen, V. G. (ed.). (2004). *Basic principles of the development of higher education in Ukraine in the context of the Bologna process (documents and materials 2003-2004).* Publishing house of Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. Kyiv-Ternopil. [In Ukrainian].
- Rybin, S. V. (2005). Issues of implementation of Bologna system in educational institutions of artistic school. *Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts. Art Criticism. Architecture*, 3, p. 26-34. Kharkiv [In Ukrainian].
- Sheyko, V. M. and Belotserkivsky, V. Ya. (2009). *The history of Ukrainian culture: a textbook.* Znannia. Kyiv. [In Ukrainian].
- Sheyko, V. M. (2005). Transformation of information-culturological and artistic higher education of Ukraine and the Bologna Process (pp. 3-9). *International scientific and practical conference proceedings, December 13-14, 2005 Information-culturological and artistic education (consensus, partnership, standards) in the context of the Bologna Process.* Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 17.01.2019 р.